

Avrupa Birliği'nin Gelişen Orta Asya Politikası: Ekonomi ve Güvenlik Stratejisinin Karşılaştırmalı Analizi (1991-2023)

The European Union's Developing Central Asia Policy: Comparative Analysis of the Economic and Security Strategy (1991-2023)

Mehmet EMİR*

Öz

Soğuk Savaşın bitişinden sonra Avrupa Birliği'nin Orta Asya devletleri ile kurduğu ilişkiler özellikle ekonomi ve güvenlik stratejileri çerçevesinde şekillenmiştir. Orta Asya tarihsel süreçte Avrupa Birliği'nin yanı sıra Rusya, Çin ve ABD gibi aktörler için de stratejik ve vazgeçilemez bir bölgedir. Bu makale Soğuk Savaş sonrasında Orta Asya bölgesindeki büyük güç mücadelelerine rağmen Avrupa Birliği'nin kararlı ve istikrarlı bir şekilde sürdürdüğu çıkar motivasyonunu analiz etmektedir. Çalışmada Avrupa Birliği'nin gerek bölgesel aktörler gerekse de büyük güçlerle ekonomi ve güvenlik odağındaki stratejik ilişkileri kapsamlı bir şekilde değerlendirilmektedir. Makale Realist Teori çerçevesinde bölgesel ekonomi ve güvenlik stratejilerini analiz ederek Avrupa Birliği'nin Orta Asya politikası hakkında Uluslararası İlişkiler alanına özgün katkılar sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Orta Asya, Büyük Güçler, Ekonomi, Güvenlik

Abstract

After the end of the Cold War, the relations established by the European Union with the Central Asian states have been shaped particularly within the framework of economic and security strategies. Central Asia has historically been a strategic and indispensable region for the European Union as well as actors such as Russia, China and the USA. This article analyzes the motivation of interest that the European Union has resolutely and consistently maintained despite the great power struggles in the Central Asian region after the Cold War. The study comprehensively evaluates the strategic relations of the European Union with both regional actors and great powers in terms of economy and security. The article aims to provide original contributions to the field of International Relations regarding the European Union's Central Asia policy by analyzing regional economic and security strategies within the framework of Realist Theory.

Key Words: European Union, Central Asia, Great Powers, Economy, Security

Giriş

Avrupa Birliği ekonomi alanındaki hedeflerine çoğunlukla ulaşmış ve bu başarısı temelinde gelecekte tamamen bütünleşmeyi hedefleyen çokuluslu bir projedir. Avrupa Birliği'nin Orta Asya politikası da dünya çapında önemli ve dikkat çeken bir gündemdir. Bu çerçevede Sovyetler Birliği'nin dağılmasının

Makale Geliş Tarihi: 21.02.2024. Makale Kabul Tarihi: 21.08.2024.

Araştırma Makalesi / Künye: EMİR, Mehmet. "Avrupa Birliği'nin Gelişen Orta Asya Politikası: Ekonomi ve Güvenlik Stratejisinin Karşılaştırmalı Analizi (1991-2023)". Gazi Akademik Bakış Dergisi (GABD), 18/35, (Aralık 2024): s. 77-98. DOI: 10.19060/gav.1598498

* Dr., E-mail: mehmetemiro19@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3143-1439.

Akademik
Bakış

75

Cilt 18
Sayı 35
Kış 2024

dan sonra Orta Asya'da henüz kurulan devletlerle Ortaklık ve İş Birliği Antlaşmaları yapılmıştır. Ardından da Bağımsız Devletler Topluluğuna yönelik olarak Bağımsız Devletler Topluluğuna Teknik Yardım politikası benimsenmiştir. Avrupa Birliği açısından Orta Asya coğrafyası her zaman icra edilen politikalarda öncelikli bir konumdadır.

Avrupa Birliği ve Orta Asya devletleri ilişkilerinde uluslararası olayların etkisi büyüktür. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bölge ülkelerine yönelik olarak demokrasinin tesisi, bağımsız ekonomik atılımlar ve insan hakları odağında destek politikası varken 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından ise güvenlik temelli bir yaklaşım benimsenmiştir. Avrupa Birliği'nin konuya dair politikalarında Rusya ve Çin ile ilişkileri de enerji odağında özellikle dikkat çekmektedir. Birliğin Rusya'ya karşı izlediği politikasında Orta Asya devletleri görece denge unsurudur. Rusya'nın Avrupa coğrafyasına yönelik olarak sert güç unsurlarıyla icra ettiği politikalarına karşılık Birlik tarafından Orta Asya coğrafyasındaki etkenler ön plana çıkarılabilmektedir. Benzer bir şekilde ekonomi alanında güçlü bir konumda olan Çin'in refahını artırmak için planladığı genişleme hamlelerinin neredeyse tamamında Orta Asya devletleri vazgeçilemezdir. Avrupa Birliği'nin Çin politikasında bölgenin ve politik ilişkilerin stratejik bir önemi vardır.

Avrupa Birliği'nin Orta Asya politikasına dair en önemli belge 2007 yılında imzalanan Avrupa Birliği ve Orta Asya Yeni Ortaklık Stratejisi'dir.¹ Belge kapsamında ikili ilişkilerde karşılıklı güven ve istikrarın önemi vurgulanmıştır. Orta Asya coğrafyasında güvenliğin önemli olduğu belirtilirken ekonomik kalkınmaya destek konusu ve enerji transfer güvenliği de başlıca odaklanılan hususlardır. İkili ilişkilerde açık bir politika benimsenerek çözüm merkezli yaklaşımın önemine değinilmiş ve bu bağlamda çeşitli girişimler başlatılmıştır. Hukuki girişim, eğitim alanında destek, insan hakları, enerji ve politik ilişkiler başlıca etkileşim unsurlarıdır. Birlik kurumsal olarak ortak çıkarlarını bu değerler bazında gerçekleştirmeyi hedeflemiştir.

Avrupa Birliği Orta Asya coğrafyasında politik etkisini yumuşak gücü üzerinden göstermeye çalışmaktadır. Ancak çeşitli kısıtlar karşısında etkinliği zayıf kalmaktadır. Ortak Dış ve Güvenlik Politikasında üye devletlerin münferit hareket etmesi sonucu uyumlu bir sürecin çoğunlukla olmaması nedeniyle Birlik kurumsal seviyede politik etkisini yeterince yansıtamamaktadır. Orta Asya'da Avrupa Birliği'nin uygulamaya çalıştığı politikalar ilgi çekerken başarısının sınırlı kaldığı görülmüştür. Bununla beraber Avrupa Birliği'nin Orta Asya halkları üzerinde saygı ile karşılanan olumlu bir karşılığı vardır.

Diğer taraftan Soğuk Savaş sonrası dönem ile 2023 yılı arasında küresel seviyede etkisi azalan Amerika Birleşik Devletleri (ABD), eski gücüne tekrar kavuşmaya çalışan Rusya ve ekonomik olarak yükselen güç Çin'in değişen

¹ Avrupa Birliği Konseyi, *The EU and Central Asia: Strategy for a New Partnership*, 2007, <https://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2010113%202007%20INIT>.

koşullara göre bölgede yeni stratejileri benimsediği görülmüştür. Avrupa Birliği de bu zaman sürecinde birtakım politik değişiklikler yapmak zorunda kalmıştır. Ekonomi çerçevesinde izlenen karşılıklı politikalar gerek diğer büyük güçlerde görülen değişimler gerekse de 11 Eylül 2001 saldırıları gibi önemli olaylar karşısında Birlik tarafından görece güvenlik ve enerji alanlarına da kaydırılmıştır. Ekonomik ilişkilerle beraber analiz edilen zaman sürecinde demokrasinin gelişimi ve insan hakları yerine güvenlik ve enerji konularının da ön planda tutulduğu görülmüştür.

Makale 1991-2023 yılları arasında Orta Asya bölgesindeki büyük güç mücadelelerine rağmen Avrupa Birliği'nin kararlı ve istikrarlı bir şekilde sürdürdüğu çıkar motivasyonunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda Birliğin hem bölgesel aktörler hem de büyük güçlerle ekonomi ve güvenlik odağındaki stratejik ilişkileri analiz edilmektedir. Çalışma bölgesel ekonomi ve güvenlik stratejilerini kapsamlı bir şekilde değerlendirerek Avrupa Birliği'nin Orta Asya politikası hakkında özgün katkılar sağlamayı hedeflemektedir.

Orta Asya Devletlerinin Kolektif Stratejileri ve Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikası

Orta Asya bölgesindeki aktörlerin hudutlarında ve kimliksel aidiyetlerinde dağılan Sovyetler Birliği'nin etkisi halen görülebilmektedir.² Her ne kadar tarihsel süreçte Sovyetler Birliği'nin güçlü bir etkisi olsa da buna rağmen Türk devletleri kendi öz benliklerini korumayı başarmıştır. Bölge aktörlerinin ortak çıkarları konusunda çoğunlukla birlikte hareket edebilme motivasyonunun çok yüksek olduğu gözlenmiştir.

Orta Asya Türk Devletlerinin bazı karakteristik özellikleri vardır.³ Öncelikle hepsi enerji ve doğal kaynaklar bakımından zengin potansiyele sahiptir. Örneğin Kazakistan dünya petrol rezervinin %3'üne sahipken, doğalgaz rezervlerinin %4.3'ü de Türkmenistan'da yer almaktadır.⁴ Petrol ve doğalgaz kaynaklarındaki zenginlikler bölgeyi jeopolitik yönden çok değerli kılmaktadır. Diğer taraftan Orta Asya coğrafyasında yer alan aktörlerin denizle bağlantısı yoktur ve büyük küresel pazarlara da uzaktırlar. Ancak bu durum aktörlerin enerji ve ekonomi odağında geçiş ülkesi olmalarına engel değildir. Ayrıca Orta Asya bölgesindeki aktörlerin demokrasi ile yakın bağları olduğunu söylemek güçtür ve devlet idaresinde baskın bir lider etkisi vardır.

- 2 Tuğba Aydın, "Güvenlik ve Demokrasi Bağlamında Orta Asya ve Avrupa Birliği İlişkileri," *21. Yüzyılda Avrupa*, Ramazan İzol, Senem Atvur, ve Tolga Öztürk (eds.), (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016), s. 382-384.
- 3 Joachim Ahrens ve Herman W. Hoen, "The Emergence of State Capitalism in Central Asia: The Absence of Normative Power Europe," *Democracy Promotion and the Normative Power Europe Framework*, Marek Neuman (ed.), (Cham, Switzerland: Springer, 2019), s. 83.
- 4 Yusuf Yazar, *Enerji Bağlamında Türkiye ve Orta Asya Ülkeleri*, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Ankara: SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık Ltd. Şti, 2011, s. 21-22.

Bölge aktörleri arasında özellikle Kazakistan ve Türkmenistan enerji konusunda geniş rezervlere sahiptir.⁵ Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan her ne kadar büyük enerji kaynaklarına sahip olsalar da bunların çıkarılması ve işlenmesi için büyük güçlerin teknolojisine ihtiyaç duymaktadırlar.⁶ Büyük güçlerin bölgede şekillenen politikalarında önemli bir gerekçe de Orta Asya'da teknolojik imkanlara ihtiyaç duyulmasıdır. Orta Asya coğrafyasındaki aktörler büyük güçlerin bölgedeki stratejik hamleleri üzerinden esnek ve faydacı bir politika belirleme avantajına sahiptirler. Bölge aktörleri büyük güçlerin politikalarını kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirebilmektedirler.⁷ Bu sayede Orta Asya devletleri açısından büyük güçlerin taraf oldukları Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ve Şangay İş Birliği Örgütü gibi uluslararası organizasyonları kendi çıkarları bağlamında değerlendirme imkânı olduğu görülmektedir. ABD ve Avrupa Birliği tarafı için NATO'nun ağırlığı hissedilirken⁸ diğer yandan ise Rusya ve Çin odağında Şangay İş Birliği Örgütü'nün baskın etkisi görülmektedir. Uluslararası örgütler de dolayısıyla büyük güçlerin Orta Asya politikalarında önemli birer stratejik araçtır.

Orta Asya coğrafyası konumu ve zengin doğal kaynakları nedeniyle büyük güçlerin her zaman ilgisini çekmiştir. Bölgede en çok hakimiyeti bulunan büyük güç Rusya'dır.⁹ Rusya'nın ardından Çin ve ABD'nin etkisi görülmektedir. Avrupa Birliği ise bu aktörlerle beraber bölgede hâkim bir güç olma mücadelesi vermektedir. Büyük güçler tarafından Soğuk Savaşın ardından ortaya çıkan yeni devletler odağında politikalar izlenmiştir. Avrupa Birliği bölge üzerindeki politikalarını çeşitli planlar çerçevesinde ikili ilişkilerle icra etmiştir. Birliğin izlediği politikalar diğer aktörlere nazaran daha fazla yumuşak güce dayanmıştır. Dolayısıyla ikili ilişkilerde bu durum daha yapıcı ve uygulanabilir bir etkileşimi sağlamıştır.

Avrupa Birliği'nin Orta Asya bölgesiyle kurduğu ikili ilişkilerde Rusya'nın varlığı göz ardı edilemez. İzlenen politikalarda Rusya ile doğrudan zıtlasacak şekilde bir görüntü verilmemesine özellikle dikkat edilmektedir. Avrupa Birliği bölge ile olan ilişkilerine verdiği önemi Rusya politikasında da uygulamaktadır. Birlik Rusya ile 1994 yılında Ortaklık Antlaşması imzalamıştır. Çeçenistan'daki çatışmalar neticesinde bir süre askıda kalan antlaşma kısa bir süre sonra yine uygulanmıştır. Avrupa Birliği'nin dış politikasında muğlaklık kavramına yer yoktur ve bu bağlamda Rusya gibi önemli büyük bir güç ile ilişkilerde azami seviyede dikkat edilmektedir.

5 Parag Khanna, *Yeni Dünya Düzeni Yeni Yükselen Güçler 21. Yüzyılda Dünyayı Nasıl Belirliyor?*, İstanbul: Pegasus Yayınları, 2011, s. 114.

6 Parag Khanna, a.g.e, s. 127.

7 Annette Bohr, "Regionalism in Central Asia: New Geopolitics, Old Regional Order," *International Affairs* 80, No. 3, 2004: s. 501-502.

8 Mehmet Emir, *Avrupa Birliği'nin Gelişen Libya Politikası: Göç ve Güvenlik*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2023, s. 193.

9 M. Murat Erdoğan, *Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikaları*, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Ankara: SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık Ltd. Şti., 2011, s. 27-30.

Enerji konusu AB'nin en çok dikkate aldığı gündem maddelerinden birini teşkil etmektedir. Enerjiye bağımlılığın %70'lerde olması Birliğin bu hususta sürekli ihtiyatlı hareket etmesine neden olmuştur.¹⁰ Birlik seviyesinde enerji konusunda politik uyumun olduğu görülmektedir. Enerjiye dair 2006 yılında yayınlanan strateji belgesinde Birliğin uzun vadede enerji talebinin artacağına dikkat çekilmiştir.¹¹ Birliğin doğalgaz konusunda Rusya'ya olan bağımlılığı bu ülkeyle olan politikaları kadar diğer aktörlerle olan ilişkilerinde de belirleyici olmaktadır. Enerji politikaları günlük yaşamın idamesi kadar Birlik seviyesinde bilhassa ekonomik gücün sürdürülebilirliği açısından hayati önem taşımaktadır. Bu konuya dair Avrupa Birliği enerji ihtiyacında Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak için Orta Asya devletleriyle daha yakın ilişkiler geliştirmeye çalışmaktadır. Bu sayede Rusya'nın enerji hamlelerine karşılık değişik seçeneklerle çözüm bulunabileceği gösterilmiştir. Diğer bir ifadeyle Avrupa Birliği'nin Orta Asya stratejisinde ticari ilişkilerin devamında güvenlik ve istikrar temelinde politikalar¹² icra edilmiştir.

Avrupa Birliği'nin Orta Asya politikalarında Almanya başat bir rol oynamaktadır. 2007 yılında dönemin Almanya Dışişleri Bakanı Frank-Walter Steinmeier öncülüğünde Kazakistan'a ziyaret gerçekleştirilmiş ve ikili ilişkiler bağlamında önemli bir mesafe katedilmiştir. Büyük genişlemenin ardından Avrupa Birliği için komşularıyla ve stratejik konularda vazgeçilemez aktörlerle olan ilişkilerinde istikrar ve güvenlik odağındaki politikalara daha fazla dikkat edilmiştir.

ABD'ye yönelik olarak 11 Eylül 2001 tarihindeki saldırıların etkisi küresel seviyede hissedilmiştir. Avrupa Birliği'nin bu tarihten sonraki Orta Asya politikalarında güvenlik odaklı bir yaklaşım görülmüştür. ABD ile eşgüdümlü politikalar izleyen Avrupa Birliği için güvenlik unsuru ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda 2003 yılında *Avrupa Güvenlik Stratejisi* kabul edilerek yeni tehdit konuları belirlenmiştir. Birlik açısından özellikle uluslararası terör, organize suçlar ve başarısız devletlere yönelik hareket tarzına vurgu yapılmıştır.¹³ 2004 yılından itibaren icra edilen Komşuluk Politikasında bu güvenlik yaklaşımının etkili olduğu görülmüştür. Avrupa Birliği'nin 2007 yılında Orta Asya'ya yönelik olarak yayınladığı *Avrupa Birliği ve Orta Asya: Yeni Bir Ortaklık İçin Strateji Belgesi* de istikrar ve güvenlik temelli bir yaklaşımı içermiştir.¹⁴ Strateji belgesinde barışın hâkim olduğu, ekonomik olarak güçlü ve demokratik devlet yapılarının hakimiyetine yer verilmiştir. Birliğin çıkarları açısından bölgenin Karadeniz, Hazar Denizi ve Afganistan'ı kapsayacak şe-

10 M. Murat Erdoğan, a.g.e., s. 23.

11 Avrupa Birliği Komisyonu, *A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy*, 2006, s. 3, https://europa.eu/documents/comm/green_papers/pdf/com2006_105_en.pdf.

12 Esra Çayhan, "The European Union's Central Asia Strategy," *Bilgi* 26, 2003: s. 12-15.

13 Mehmet Emir, "Avrupa ve Düzensiz Göç," *Avrupa 2023 Siyaset, Güvenlik, Göç, Terör ve Dış İlişkiler*, Cengiz Dinç (ed.), (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2023), s. 72-73.

14 Avrupa Birliği Konseyi, *The EU and Central Asia: Strategy for a New Partnership*, s. 4-5.

göz

Akademik
Bakış

79

Cilt 18
Sayı 35
Kış 2024

kilde sahip olduğu stratejik konumu dikkat çekicidir. Bu bağlamda Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatının 2010 yılındaki toplantısını Kazakistan'da icra etmesi önemlidir. Kazakistan bölge ülkeleri arasında ekonomik yapısı bakımından da Avrupa Birliğiyle en yakın ilişkilere sahip devlettir.¹⁵ Politik ve ekonomik ilişkiler bağlamında Kazakistan öncelikli bir konumdadır. Birlik tarafından Orta Asya'dan alınacak petrol ve doğalgaz vasıtasıyla Rusya'ya alternatif bir yöntem benimsenmişse de bu politika başarılı olamamıştır.¹⁶ 2019 yılındaki *AB ve Orta Asya: Daha Güçlü Bir Ortaklık İçin Yeni Fırsatlar Belgesi* ile ikili ilişkilere dair güncel konulara temas edilmiştir.¹⁷ Bu belgede önceki taahhütler ve iş birlikleri teyit edilmiş olsa da geçen zaman sürecinde önemli bir gelişme görülmemiştir.

Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikası Araçları

Avrupa Birliği'nin Orta Asya bölgesiyle ilişkilerinin temelinde Ortaklık ve İş Birliği Antlaşmaları vardır.¹⁸ TACIS (Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelere Teknik Yardım) bu antlaşmaların başında gelmektedir. Bunun yanında TRACECA (Avrupa – Kafkasya - Asya Ulaşım Koridoru) ve INOGATE (Devletlerarası Petrol ve Gaz Taşımacılığı Programı) antlaşmaları da önemli dönüm noktalarıdır. Avrupa Birliği'nin bölge üzerinde yürüttüğü politikalarında ulaşmak istediği birçok hedefi vardır. Başta Rusya olmak üzere büyük güçlerin bölgedeki nüfuzunu kırmak, bölgenin istikrarını sağlamak, bölge kaynaklı gelişebilecek terör etkileşimini önlemek, ekonomik olarak refaha kavuşturulmuş devletler vasıtasıyla güvenli ve devamlı bir şekilde enerji transferini sağlamayı hedeflemiştir. Politikaların uygulanmasında diğer büyük güçlere nazaran özellikle tercih edilen yumuşak güç unsuru dikkat çekmektedir.¹⁹ Yöntem olarak Avrupa Birliği bölge ülkeleriyle görüşmeler sonucunda yapılan antlaşmaları ayrı ayrı imzalamaktadır. Bu bağlamda 1995 yılında Kazakistan ve Kırgızistan, 1996 yılında Özbekistan ve 1998 yılında Türkmenistan ile Ortaklık ve İş Birliği Antlaşmaları yapılmıştır. Birliğin 2010 yılına kadarki yardımları yaklaşık iki milyar Avro'yu bulmuştur.²⁰ Sonrasında ise Avrupa Birliği'nin 2014-2020 yılları arasında Orta Asya bölgesine ekonomik yardımı bir milyar Avroya ulaşmıştır.²¹

- 15 Khanna, *Yeni Dünya Düzeni Yeni Yükselen Güçler 21. Yüzyılda Dünyayı Nasıl Belirliyor?*, s. 139-151.
- 16 Erdoğan, *Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikaları*, s. 55.
- 17 Avrupa Birliği Komisyonu, *The EU and Central Asia: New Opportunities for a Stronger Partnership*: Avrupa Birliği, 2019, https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/joint_communication_-_the_eu_and_central_asia_-_new_opportunities_for_a_stronger_partnership.pdf.
- 18 Sarah Ciaglia, "The European Union in 2014: A Review," *Zeitschrift für Staats-und Europawissenschaften (ZSE)/Journal for Comparative Government and European Policy* 13, No. 1, 2015: s. 167.
- 19 László Vasa, "The European Union Strategy on Central Asia: Out of Game?," *Romanian Journal of European Affairs* 20, No. 2, 2020: s. 129.
- 20 Erdoğan, *Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikaları*, s. 6.
- 21 Eva Gross, *Recalibrating EU-Central Asia Relations*, European Union Institute for Security Studies (EUISS), 2015, s. 3.

TACIS programı²² sayesinde Avrupa Birliği Orta Asya bölgesinin diğer devletlerle ekonomik ilişkilerini geliştirmeyi hedeflemiştir. Politik ve ekonomik düzenin sağlam temeller üzerinde durması için bazı alanlara özellikle odaklanılmıştır. Ticaret, ulaştırma, enerji, üretim ve eğitim konularına bu hususta ağırlık verilmiştir.²³ Bu alanlarda gelişimin sağlanması için kurumsal yapıların inşası, izlenecek aşamaların belirlenmesi, bilgi aktarımı, teknik destek ve özel sektörün gelişimine katkı verilmesi planlanmıştır. Planın uygulama safhası için belirlenen alanlardaki işletmelere destek verilmesi, bankacılık sektörünün ve şirketlerin düzenlenmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda Avrupa Birliği on yıllık süre zarfında (1991-2002) bölge ülkelerine bir milyar Avro'ya yaklaşan teknik destek sağlamıştır. Bunun 366 milyon Avro'su TACIS programı kapsamında verilmiştir.²⁴ Sonuç olarak TACIS programı henüz bağımsızlıklarını ilan eden devletlerin kurumsal olarak sağlam temellere oturması, ekonomik düzenlemelerin sağlanması ile eğitim ve hukuk alanlarında gelişim için önemli bir adım olmuştur.

TRACECA programı²⁵ özü itibarıyla 1993 yılında Brüksel Deklarasyonu ile başlatılan yeni bir İpek Yolu hamlesidir. TACIS-TRACECA Programına çok sayıda ülke katılmıştır. Avrupa Birliği bölgesi ile Kafkasya'dan geçerek nihai olarak Orta Asya coğrafyasına varan kara ve demiryolu ulaşım ağının kurulması hedeflenmiştir. Programın uygulanması için ayrıca MLA (Çok Taraflı Temel Antlaşma) imzalanmıştır. MLA antlaşması çerçevesinde TRACECA programının uygulanması için taraf ülkeler düzenli olarak toplantılar icra etmektedir.²⁶ TRACECA Daimi Sekreterliği Bakü'de teşkil edilirken üye ülkelerde de daimi temsilciler bulunmaktadır.²⁷ Avrupa Birliği açısından programdan beklenen sonuçlar; Orta Asya bölgesindeki kaynakların özellikle Avrupa pazarına ulaştırılmasını sağlamak, bu sayede bölge ülkeleriyle etkileşimi güçlendirmek ve TRACECA vasıtasıyla Avrupa Birliği - Orta Asya bağlantısını sağlamaktır. Programdaki en önemli amaçlardan birisi de Rusya ve İran'ın kapsam dışında bırakılmasıdır.²⁸ Bu şekilde enerjiye dair tek bir merkeze olan bağımlılığın azaltılarak kaynakların çeşitlendirilmesi öngörülmüştür.

gazi

Akademik
Bakış

81

Cilt 18
Sayı 35
Kış 2024

22 Avrupa Birliği Komisyonu, "What is TACIS?," 1995, <https://cordis.europa.eu/article/id/4390-what-is-tacis>, Erişim Tarihi: 08.01.2024.

23 Alexander Frenz, "The European Commission's Tacis Programme 1991 - 2006," Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı, 2007, <https://www.osce.org/files/f/documents/2/1/34459.pdf>, Erişim Tarihi: 08.01.2024.

24 Erdoğan, *Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikaları*, s. 47.

25 "TRACECA History," 2022, <https://traceca-org.org/en/about-traceca/history-of-traceca/>, Erişim Tarihi: 08.01.2024.

26 Türkiye Cumhuriyeti Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, "Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru," 2023, <https://traceca.uab.gov.tr/ab-tacis-traceca>, Erişim Tarihi: 08.01.2024.

27 Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Avrupa Kafkasya Asya Ulaştırma Koridoru (TRACECA)," 2022, <https://www.mfa.gov.tr/avrupa-kafkasya-asya-usturma-koridoru.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 08.01.2024.

28 Erdoğan, *Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikaları*, s. 52.

TRACECA programını destekleyici mahiyette INOGATE projesi²⁹ de uygulamaya konulmuştur. INOGATE projesinde boru hatları iletimiyle enerji transferi politikası uygulanmıştır. Bu proje Avrupa Birliği'nin bölgeye sağladığı teknik destek kapsamında bir çalışmadır. Bölgede bulunan hidrokarbon yataklarındaki doğal kaynakların etkili ve güvenli bir şekilde Avrupa'ya taşınmasına yönelik geniş çaplı bir uygulamadır. INOGATE projesine yönelik olarak Dünya Bankası, Avrupa Yatırım Bankası ile Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası destek sağlamıştır.

Avrupa Birliği'nin Orta Asya Türk Devletlerine Yönelik Ekonomi Politikası

Avrupa Birliği günümüzde dünya ekonomisinin başat aktörlerinden biridir. Ekonomik faaliyetlerin Birlik bazında icra edilmesi büyük bir avantaj sağlamaktadır. Bu bağlamda uluslararası ticaret görüşmelerine Avrupa Birliği kurumsal olarak iştirak etmektedir. Aynı zamanda Birlik her devlet ile ekonomik ilişkiler geliştirerek herhangi bir mal ve hizmette bağımlılık riskini en aza indirme politikasını izlemektedir. Ekonomide ihracat-ithalat döngüsünün çok büyük kısmı Birlik içinde gerçekleştirilmektedir. İhtiyaç duyulan diğer mal ve hizmetler için sırasıyla Asya, Kuzey Amerika ve Bağımsız Devletler Topluluğuyla ekonomik ilişkiler güçlendirilmiştir. Avrupa Birliği gelişmekte olan ülkelerden yapılan ithalatta mamul ve yarı mamul ürünlerine gümrük vergisi istisnası (kısmen ya da tamamen) sağlamaktadır. Uygulanan bu vergi istisnası/indirimi ile Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi yoluyla Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerine de Avrupa Birliği pazarına avantajlı bir şekilde girebilme imkânı verilmektedir. Dolayısıyla Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Kırgızistan'da Avrupa Birliği'nin uyguladığı bu ekonomi politikasından yararlanmaktadır.³⁰ Avrupa Birliği'nin Bağımsız Devletler Topluluğuyla olan ticari dengesinde enerji konusu ağırlıklı olarak yer almaktadır. Petrol ve doğal gazın Birlik bazında ithal edilen başlıca ürünler olduğu görülürken yapılan ticari faaliyete Rusya da dahildir. Avrupa Birliği ve Bağımsız Devletler Topluluğu bilhassa enerji konusunda önemli ticaret ortaklarıdır. Birliğin Orta Asya Türk Devletleri ile ekonomik ilişkilerinde dikkat edilen önemli bir kriterde terörün finansmanına yönelik mücadeleye dayanmaktadır.³¹ 2016 yılında yayınlanan *Avrupa Birliği'nin Dış ve Güvenlik Politikası için Küresel Bir Strateji Belgesi*'nde Orta Asya'da teröre yönelik iş birliğinin derinleştirileceğine değinilmiştir.³² Birlik seviyesinde terörle

29 "Milestones," 2023, <http://www.inogate.org/milestones?lang=en>, Erişim Tarihi: 08.01.2024.

30 Aydın, "Güvenlik ve Demokrasi Bağlamında Orta Asya ve Avrupa Birliği İlişkileri," s. 386-390; Erdoğan, *Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikaları*, s. 54.

31 Avrupa Komisyonu, *The EU and Central Asia: New Opportunities for a Stronger Partnership*, s. 5.

32 Avrupa Birliği Konseyi, *A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy* Brüksel: Avrupa Birliği Konseyi, 2016, s. 38, https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_implementation_plan_st14392.en16_o.pdf.

mücadele uzmanları ile bölgedeki aktörler konuya dair sürekli iletişim halinde. Avrupa Birliği'nin bölgedeki ekonomik ilişkilerinin tekil aktör bazında değerlendirilmesi de önemlidir.

Avrupa Birliği'nin Orta Asya coğrafyasındaki en güçlü ekonomik bağlantısı Kazakistan ile kurulmuştur. Bağımsızlığını kazanmasından itibaren aktör ile ikili ilişkiler en üst seviyede izlenmiştir. Bu bağlamda ekonomik ilişkilerin yeri de ön plandadır. Örneğin 2010 yılında Avrupa Birliği'nin Kazakistan'a ihracatı yaklaşık yedi milyar dolarken, ithalatı yirmi milyar dolar civarındadır.³³ Birliğin Kazakistan'dan ithalatı enerji ürünleri üzerinedir. Buna karşın ihracatı ise çoğunlukla makine ve çeşitli ulaşım gereçlerini içermektedir. İkili ilişkilerde ayrıca Çelik Ürünlerine Dair Antlaşma, Nükleer Enerjinin Barışçıl Amaçlarla Kullanım Antlaşması ve Nükleer Güvenlik Antlaşması da önemli yer tutmaktadır. Bununla beraber Kazakistan'daki yabancı yatırımcıların büyük çoğunluğu Avrupa Birliği kökenlidir. Yatırımcıların özellikle petrol ve doğalgaz içerikli enerji sektörüne yatırım yaptıkları görülmüştür.

Kazakistan'ın ardından Avrupa Birliği'nin bölgedeki en önemli ekonomi ortağı Özbekistan'dır. 2008 yılına kadarki ikili ilişkilerde ihracat ve ithalat dengesi Özbekistan lehineyken bu yıldan sonra Avrupa Birliği'nin ağırlığı görülmektedir. Birliğin ekonomik ilişkilerinde Özbekistan'ın önemli bir yeri vardır. Özbekistan Avrupa Birliğine maden, tekstil ve tarım ürünleri ihraç ederken, makine, kimyasal ürünler ve elektrik malzemeleri ithal etmektedir.

Avrupa Birliği'nin ekonomik ilişkiler bağlamında önem verdiği bir diğer Orta Asya ülkesi de Türkmenistan'dır. Türkmenistan ile yakın zamanda ilişkiler Avrupa Birliği-Türkmenistan Ortaklık ve İş Birliği Antlaşması çerçevesinde gerçekleştirilmektedir.³⁴ Türkmenistan'ın Avrupa Birliğine en önemli ihraç maddeleri doğalgaz ve petroldür. Buna karşın Avrupa Birliğinden makine ve ulaşım araçları ithal edilmektedir. Birliğin Türkmenistan ile ekonomik ilişkilerinde enerji konusu başlıca gündemdir.

Avrupa Birliği'nin Orta Asya coğrafyasındaki ekonomik ilişkilerinde en az pay ise Kırgızistan'a düşmüştür. İkili ticari dengede 2010 yılında Avrupa Birliği'nin Kırgızistan'dan ithalatı 263 milyon dolarken ihracatı 277 milyon dolardır. Kırgızistan'ın Avrupa Birliği ülkelerine ihracatında petrol haricinde ham maddeler ile sanayi ürünleri öncelikli olarak ithalatında ise makine, kimyasallar ve ulaşım gereçleri ön plandadır. Geleceğe dair Kırgızistan'ın Avrupa Birliği ile ekonomik ilişkilerinde çok büyük bir potansiyeli vardır.

Avrupa Birliği'nin Orta Asya Türk Devletleriyle 2019 yılından beri ekonomik ilişkileri; ekonomik reformların geliştirilmesi, devamlı kalkınma modelinin uygulanması, rekabetçi özel sektörün teşviki, hükümetlerin iş dünyası

33 Erdoğan, *Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikaları*, s. 57.

34 Avrupa Parlamentosu, *AB-Türkmenistan Ortaklık ve İş Birliği Antlaşması*, 2019, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0146_EN.pdf.

gys

ve uluslararası kuruluşlarla daha etkili diyalogu, mali disiplinin sağlanması ve borç yönetimine dikkat edilmesi ile çevre, tarım, enerji ve su alanındaki yoğun çalışmanın sürdürülmesi konularına dayanmaktadır. Birliğin Orta Asya'daki stratejilerine karşılık diğer büyük güçlerinde bölgede izlediği önemli politik yaklaşımlar vardır.

Orta Asya'daki Diğer Büyük Güçler ve Avrupa Birliği'nin Karşılaştırmalı Stratejik Analizi

Avrupa Birliği ve diğer büyük güçlerin Orta Asya coğrafyasındaki çıkarları farklılık göstermektedir.³⁵ Rusya açısından kendi yakın coğrafyasını kontrol altında tutabilme hususu önemli görülürken ABD ise özellikle 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından küresel teröre karşı mücadele odağında bölgeye bakış açısını şekillendirmiştir. Avrupa Birliği ve Çin tarafından hem bölgenin yönetim sistemine biçim verme hem de enerji kaynaklarından azami derecede yararlanma politikası izlenmektedir. Rusya bölgeye silah satışı yaparken bunun yanında enerji politikasını kendi yönelimlerine göre belirlemeye çalışmaktadır. ABD ise Orta Asya coğrafyası ve çevresini bu bölgede bulunan aktörlerde kuracağı askeri üslerle kontrol altında tutma çabasıdadır.³⁶ Çin'in uyguladığı politikaların temelinde ekonomik olarak bölgenin hakimiyetini ele geçirme ve burada yer alan devletleri kendisine bağımlı kılma stratejisi ağırlık kazanmıştır. Çin bunun yanı sıra Rusya ile birlikte bölge devletleri üzerinde Şangay İş Birliği Örgütü ile etkili bir politika izlemektedir. Avrupa Birliği açısından ise Orta Asya'da yer alan Türk Devletlerinin demokratik bir yapıya kavuşturulması ve bununla beraber ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi planlanmıştır. Birliğin enerji transfer güvenliğini sağlayarak bu sayede enerji ihtiyacını karşılama ve Rusya'ya bağımlılığını azaltma stratejisi de ikili ilişkilerde önemli görülmüştür.

Büyük güçler kendi varlıklarına yönelebilecek çok güçlü tehdit/tehlikeler karşısında tereddüt etmeden saldırgan bir politikayı benimsemekten kaçınmayacaklardır.³⁷ Orta Asya bölgesini kendi hakimiyet sahasının doğal bir parçası sayan Rusya için bu yaklaşım özellikle geçerlidir. Bölgede şekillenecek politikalara dair belirleyici bir konumda olmayı vazgeçilemez bir öncelik olarak gören Rusya diğer büyük güçlerin hakimiyet çabaları karşısında Ukrayna'da olduğu gibi gerekirse açıkça sert gücünü göstermekten çekinmeyecektir. Bunun yanında Kuşak ve Yol İnisiyatifi projesini ekonomik çıkarları için vazgeçilmez gören Çin de bu girişimini yok etmeye yönelik adımlar atılırsa sert gücünü göstermekten imtina etmeyecektir. Avrupa Birliği bağlamında ise bölge hakimiyeti esaslı bir politika izlenmediğinden dolayı³⁸ diğer büyük

35 Khanna, *Yeni Dünya Düzeni Yeni Yükselen Güçler 21. Yüzyılda Dünyayı Nasıl Belirliyor?*, s. 116-119.

36 I Khanna, a.g.e., s. 151.

37 Tim Marshall, *Coğrafya Mahkumları*, İstanbul: Epsilon Yayınevi Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2018, s. 31.

38 Emilian Kavalski, "Whom to Follow? Central Asia between the EU and China," *China*

güçlerle sertlik içeren yaklaşımlar odağında karşı karşıya kalınma riski çok azdır. Dolayısıyla Avrupa Birliği'nin ekonomi, enerji ve güvenlik yönlü politikaları daha esnek bir hareket alanı sağlamaktadır. Geniş bir bakış açısıyla büyük güçler arasında Orta Asya bölgesinde beş farklı alanda stratejik bir çekişme olduğu görülmektedir. Bu alanlar enerji, güvenlik, demokrasinin inşası ve insan haklarının uygulanması, iklim değişikliği ve ticaret konularını kapsamaktadır.³⁹ Büyük güçler arasındaki stratejik çekişmeler gerek tekil aktör olarak gerekse de müttefiklik ilişkisi çerçevesinde devam etmektedir.

Orta Asya coğrafyasında dengeler uluslararası olaylara karşı çok hassastır. Uluslararası olayların etkisi bölgenin merkezi konumu nedeniyle hemen hissedilmektedir. Çin'in ekonomik olarak yükselişi, Rusya'nın Ukrayna ile savaşı ve bunun yanında Batı dünyasıyla ilişkileri, ABD'nin küresel seviyede izlediği politikaların etkisi bölgedeki büyük güçler arasındaki mücadeleye doğrudan yansımaktadır. Bu bağlamda Orta Asya'da Rusya, Çin, ABD ve Avrupa Birliği'nin icra ettiği politikalar dikkat çekicidir. Bölge üzerinde Rusya'nın politik hakimiyet isteği güçlüyken, Çin ise ekonomik olarak azami yarar sağlamaya çalışmaktadır.

Rusya, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından beri bölge üzerindeki hakimiyetini istikrarlı bir şekilde korumuştur. Bu bağlamda 1991 yılı sonunda Bağımsız Devletler Topluluğunu kurarak izleyeceği politikalara kurumsal bir kimlik kazandırmıştır. Bunun yanında 2002 yılında teşkil edilen Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü ile politik hamlelerini askeri iş birliği boyutuna da taşımıştır.⁴⁰ 2014 yılında kurulan Avrasya Ekonomik Birliği ile bölgede politik ve askeri hususlarda sağlanan iş birliği ekonomik alana da yayılmıştır. 2022 yılı ekim ayında icra edilen Orta Asya-Rusya toplantısı ise ilişkilerin sürekli dinamik bir şekilde kalması için çok önemli bir adım olmuştur.⁴¹

Orta Asya bölgesindeki aktörlerle ilişkilerini her zaman canlı tutan bir diğer aktörde Çin'dir. Bölge devletlerinin bağımsızlığını kazandığından beri yakın ilişkiler geliştiren Çin, Şangay İş Birliği Örgütü'nün de kurucularındandır. Yapılan iş birliği antlaşmalarıyla Orta Asya coğrafyasındaki hayati çıkarlarını korumayı sürdüren Çin için bölgenin değeri paha biçilemezdir. Orta Asya bölgesi Çin'in politik, ekonomik ve askeri çıkarları için öncelikli bir konumdadır.

Çin ekonomik olarak güçlendikçe Orta Asya bölgesinde daha aktif bir politika izlemektedir. Aktörün bu gelişimi doğal olarak Rusya'nın bölge hakimiyetine tehdit oluştururken Avrupa Birliği'nin de ekonomik ve enerji stratejisine

Report 43, No. 1, 2007: s. 46-47.

39 Alex Gupta, *Central Asia: Five Key Issues*, American Security Project, 2014, s. 4-8.

40 Khanna, *Yeni Dünya Düzeni Yeni Yükselen Güçler 21. Yüzyılda Dünyayı Nasıl Belirliyor?*, s. 119.

41 Albina Muratbekova, "Central Asia's Foreign Policy in 2022: Highlights," Eurasian Research Institute, 2022, <https://www.eurasian-research.org/publication/central-asias-foreign-policy-in-2022-highlights/>, Erişim Tarihi: 23.06.2024.

karşı bir yaklaşımı içermektedir.⁴² Çin'in gelişimi bütün dengeleri değiştirme potansiyeline sahip olduğu gibi ekonomik çıkarları açısından Orta Asya bölgesindeki etkinliği çok önemlidir.

Aktörün Kuşak ve Yol İnisiyatifi güzergahındaki bütün ülkelere avantaj sağlasa da Orta Asya devletlerine daha fazla fayda sağlayacağı öngörülmektedir.⁴³ Avrupa Birliği açısından da olumlu birtakım sonuçlarına rağmen bu projenin asıl kazananı Çin'dir. Aktörün ekonomik çıkarları bağlamında bu proje çok ayrıcalıklı bir yer tutmaktadır.

Çin, Kuşak ve Yol İnisiyatifi projesiyle Orta Asya bölgesine milyarlarca dolar yatırım yapmış olmasına rağmen halen Rusya ve ABD'nin önemli bir ağırlığı vardır.⁴⁴ Avrupa Birliği'nin ekonomik ve enerji çıkarları bağlamında ilişkileri ABD ve Rusya'ya nazaran Çin ile daha yakındır. Avrupa Birliği ile Çin arasında bölgeye stratejik yaklaşım yönüyle bu konularda daha uzlaşılabilir bir alan vardır. İkili ilişkilerin güvenlik boyutunda ise farklılıkların daha fazla olduğu görülmektedir.⁴⁵

Çin ekonomik gücüyle Orta Asya'da hâkim olmaya çalışırken müttefiki Rusya ise askeri ve güvenlik boyutunun daha ağırlıklı olduğu bir politikayı benimsemiştir.⁴⁶ Aktörün bölgedeki Rusya'ya dair esas kaygısı ekonomik çıkarlarına yöneliktir. Rusya'nın jeopolitik hakimiyet konusunda ABD ile çekişmesi Çin açısından bölgedeki önemli bir sorunun Rusya tarafından üstlenilmesi olarak algılanmıştır.⁴⁷ Çin ekonomik araçlarla Orta Asya'daki çıkarlarını gerçekleştirmeyi hedeflerken bu bağlamda bölgedeki devletlerle güçlü diyaloglar geliştirmiştir.

Orta Asya coğrafyasındaki devletlerle 18-19 Mayıs 2023 tarihlerinde Çin-Orta Asya Devlet Başkanları Zirvesi (C+C5) düzenlenmiştir. Bu şekilde ilk defa icra edilen organizasyona Çin Devlet Başkanı Şi Cinping ev sahipliği yapmıştır. Aktör açısından özellikle Rusya'nın Ukrayna ile savaşta olmasının verdiği fırsatla bölgede daha etkin bir rol oynayabilme ihtimali doğmuştur. Dolayısıyla politik ve ekonomik çıkarların gerçekleştirilmesi için elverişli koşullar oluşmuştur. Aynı zamanda bölgede ABD'nin belirleyici hakimiyetine karşı Çin'in karşı hamleleri de önem kazanmıştır.

Orta Asya devletleri açısından büyük güçlerle ilişkilerine dair en çok dikkat

- 42 Thomas Eder, *China's March West: Emergence in Central Asia and Afghanistan*: Federal Academy for Security Policy, 2018, s. 1.
- 43 Alicia Garcia Herrero ve Jianwei Xu, "China's Belt and Road Initiative: Can Europe Expect Trade Gains?," *China & World Economy* 25, No. 6, 2017: s. 84.
- 44 Zhang Hongzhou, *External Power Presence in Central Asia*, S. Rajaratnam School of International Studies., 2015.
- 45 Benjamin Barton, "The Belt-and-Road Initiative as A Paradigm Change for European Union-China Security Cooperation? The Case of Central Asia," *Asia Europe Journal* 19, 2021: s. 404-406.
- 46 Paul Stronski ve Nicole Ng, *Central Asia*, Carnegie Endowment for International Peace, 2018, s. 10.
- 47 Paul Stronski ve Nicole Ng, a.g.m., s. 16.

edilen görüşmeler ABD ile gerçekleştirilenlerdir. ABD'nin küresel seviyede söz sahibi olması, doların rezerv para olarak değeri, uluslararası örgütler üzerindeki denetimi ve müttefiklik ilişkileri nedeniyle özellikle dikkate alınan aktördür.

Orta Asya'nın ABD açısından coğrafi önemi Çin'e komşu olmasının yanı sıra İran ve Afganistan'ın etrafını saran stratejik belirleyiciliğinden kaynaklanmaktadır.⁴⁸ Bağımsızlıklarının ardından Orta Asya devletlerinin desteklenmesi için ABD Kongresi tarafından 1992 yılında "Özgürlüğün Desteklenmesi Kanunu" kabul edilmiştir. Ekonomik olarak ilişkilerin güçlendirilmesi için de 1999 yılında "İpekyolu Stratejisi Kanunu" Kongre'den geçirilmiştir. 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından Afganistan'a müdahale eden ABD bunun yanı sıra Türkmenistan, Tacikistan ve Özbekistan'da askeri gücünü konuşturmuştur. Aktörün 11 Eylül saldırılarından sonra Afganistan ve Irak harekatlarını düzenlemesi Orta Asya bölgesindeki Rus hakimiyetinin güçlenmesine yönelik olarak elverişli bir zaman sağlamıştır.⁴⁹

Orta Asya coğrafyasındaki aktörler ile ABD arasında 29 Eylül 2023 tarihinde New York'ta gerçekleştirilen ABD - Orta Asya Devlet Başkanları Zirvesi ilk olması açısından çok değerli bir gelişmedir. ABD Başkanı Joe Biden'ın ev sahipliğini yaptığı zirveye Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan katılmıştır. Toplantı güvenlik, enerji ve ekonomik ilişkiler odağında gelişmiştir. ABD açısından çok önem verilen bölgeye dair Devlet Başkanları ile ayrıntılı olarak istişarede bulunulmuştur. Daha öncesinde Dışişleri Bakanları seviyesinde izlenen ikili ilişkiler yeni ve en üst seviyeden (C5+1) izlenmeye başlamıştır. Yapılan görüşmelerde bölgenin ekonomik kalkınmasına ABD'nin destek vermesi ve yatırımların sürmesine ek olarak güvenlik konusunda terörle mücadele, siber güvenliğin sağlanması, düzensiz göçün önlenmesi ve uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadelede iş birliği hususlarına da vurgu yapılmıştır. Bir ilk olması nedeniyle önemli bir dönüm noktası olan istişarelerin derinleştirilerek devam etmesi kararlaştırılmıştır. ABD dış politikasında Orta Asya coğrafyası ve bölgedeki aktörlere yönelik olarak daha yakın politikaların izleneceği öngörülmektedir.

Avrupa Birliği'nin uyguladığı Orta Asya stratejisi müttefiki ABD tarafından Çin'in Kuşak ve Yol İnisiyatifiyle mücadele bağlamında yeterli görülmemektedir.⁵⁰ Ancak müttefiklik ilişkisinin her alanda tam bir uyum göstermesi de beklenemez. Çıkarların farklılık gösterdiği alanlarda tezatlık teşkil edilmeden de politikaların icrası uluslararası ilişkilerin doğasında vardır. Orta Asya

48 Fikret Birdişi, *Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019, s. 299.

49 Fikret Birdişi, a.g.e., s. 300.

50 Emil Kirchner, Thomas Christiansen, ve See Seng Tan, "The European Union's Security Relations with Asian Partners," *The European Union's Security Relations with Asian Partners*, Emil Kirchner, Thomas Christiansen, ve See Seng Tan (eds.), (Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan, 2021), s. 14.

bölgesi bu bağlamda ABD'nin hakimiyet kurma politikasıyla Avrupa Birliği'nin ekonomik ve enerji çıkarları odaklı yaklaşımı birbiriyle tam bir uyum göstermez. Bu durum göreceli olarak müttefiklik ilişkisini bölgesel bazda daha hassas kılmaktadır.

Avrupa Birliği'nin Orta Asya bölgesindeki aktörlerle ilişkilerinin, diğer büyük güçlerin stratejileriyle kıyaslandığında, temel farkının hakimiyet kurma yerine öncelikle kendi güvenliğini tesis etme ilkesine dayandığı görülmüştür.⁵¹ Rusya, Çin ve ABD açısından ise hem bölge genelinde hem de bölgedeki aktörler üzerinde münferit olarak hakimiyet sağlanmasına yönelik politikalar izlenmektedir. Doğrudan hakimiyet kurmaya yönelik olmayan Avrupa Birliği'nin bu girişimi bölgedeki aktörler üzerinde daha yakın ve olumlu izlenimler bırakmaktadır. Dolayısıyla Avrupa Birliği'nin bölgedeki algısı olumlu ve yapıcıdır.

Genel olarak Avrupa Birliği'nin Orta Asya ile ilişkilerinde dört önemli yaklaşımı vardır. Bunlar Orta Asya'nın kalkınmasına yardım edilmesi, bölgede insan hakları ve demokrasinin etkili bir şekilde uygulanması, bölgenin daimî olarak güvenli ve istikrarlı bir yapıya kavuşturulması ve Orta Asya'nın enerji kaynaklarından etkili bir şekilde yararlanılabilmesini içermektedir. Birliğin odağındaki esas konular ekonomi ve enerji temellidir. Avrupa Birliği'nin diğer büyük güçlere kıyasla Orta Asya coğrafyasından beklentilerinde farklılıklar vardır.⁵² Rusya ve Çin'in bölgedeki çıkar politikaları uzun vadeli içerirken Avrupa Birliği'nin çıkarları daha kısa vadeli kapsamaktadır. Rusya'nın bölge güvenliğine yaklaşımı çok güçlüyken Çin'in ve Avrupa Birliği'nin bu konuya yaklaşımı orta seviyededir. Orta Asya bölgesinin kalkınması Rusya tarafından asıl odak noktası değilken Çin ve Avrupa Birliği tarafından bölgenin ekonomik olarak gelişmişliği önemli bir politik yaklaşımdır. Birliğin uyguladığı stratejileri çerçevesinde Orta Asya'nın gelişmesi güvenliğin yanında ekonomi ve enerji çıkarlarına da uygundur. Bu nedenle aktörün Rusya ve Çin'den farklı olarak uzun vadeli çıkar politikası izleme yükümlülüğü yoktur. Nihayetinde kısa vadeli ve sonuç alıcı politik hamleler Birliğin Orta Asya stratejileri açısından uygun görülürken bu bağlamda ABD ile müttefiklik ilişkisi içinde kalınmış ve karşılıklı çıkarlar çerçevesinde ortak hareket edilmiştir.

Avrupa Birliği'nin Gelişen Orta Asya Politikası

Avrupa Birliği'nin 2007 yılındaki Orta Asya Strateji Belgesi ikili ilişkilerde yeni yaklaşımları içermiştir.⁵³ Yeni dönemin sorunlarını çözmek için demokrasinin gerek araçsallaştırılması gerekse de bağımsızlığını kazanan dev-

51 Aydın, "Güvenlik ve Demokrasi Bağlamında Orta Asya ve Avrupa Birliği İlişkileri," s. 380.

52 Sébastien Peyrouse, Jos Boonstra, ve Marlène Laruelle, *Security and Development Approaches to Central Asia: The EU Compared to China and Russia*, 2012, s. 15-19, https://www.files.ethz.ch/isn/143266/WP11_Security_development_approaches_Central_Asia.pdf.

53 Katharina Hoffmann, "The EU in Central Asia: Successful Good Governance Promotion?," *Third World Quarterly* 31, No. 1, 2010: s. 87, 100-102.

letlere yerleştirilmesi önemli bir değişimi beraberinde getirmiştir. Birliğin Orta Asya aktörleriyle etkileşiminde demokrasinin geliştirilmesi hedefi ve bu çerçevede ikili ilişkilerin sürdürülmesi olumlu bir yaklaşımdır. Ancak bölgenin geçmişinden kaynaklı köklü tarihsel ve kültürel yapısı bu politika-
nın uygulanabilirliğini mümkün kılmamıştır. Lider kültürünün çok önem-
sendiği bir düzende politikaların icrası da ancak buna uygun bir şekilde icra
edilebilmiştir. Bağımsızlıklarını yeni kazanmış Orta Asya devletleri geleceğe
dair istenen sağlam düzeni lider modelli bir yapı etrafında kurmayı tercih
etmişlerdir. Avrupa Birliği ve diğer büyük güçlerin bölgedeki ikili ilişkilerin-
de dolayısıyla liderlerin etkisi çok fazladır. Bu nedenle politikaların icrasına
dair temel muhatapın genellikle devlet başkanları olduğu görülmüştür. Orta
Asya'da yer alan devletlerin baskın lider odaklı yönetim şekli Avrupa Bir-
liği'nin politik başarısını kısmen riskli kılmaktadır. Orta Asya Türk Devlet
Başkanları buna rağmen Avrupa Birliği ile ikili ilişkileri sıcak karşılamakta-
dır. Birlik her ne kadar istikrarlı bir ekonomi ve enerji ilişkisi için demokrasi
değerlerini öncelikli ilke olarak⁵⁴ öne sürse de bunun gerçekleşme imkanının
çok kısıtlı olduğunu görmektedir. Diğer bir ifadeyle Avrupa Birliği'nin Orta
Asya coğrafyasında özellikle demokrasi ile ilgili hedeflerine ulaşabilmesi için
zamana ihtiyacı vardır.⁵⁵ Bölgedeki diğer büyük güçlerin stratejik eylemleri
dikkate alındığında Birliğin beklentileri ekonomi ve enerji odağında⁵⁶ şekil-
lenmektedir.

Avrupa Birliği'nin Orta Asya'da uyguladığı yumuşak gücüyle ekonomik ve
enerji alanında etkili olmaya çalışma çabaları diğer büyük güçler açısından
çok riskli görünmemektedir.⁵⁷ Bu durum aktörün hedeflerine ulaşması
yönüyle büyük avantajlar sağlamaktadır. Orta Asya coğrafyasında büyük
güçler arasında tamamen baskın bir aktörün olmaması Avrupa Birliği açısın-
dan çıkarlarını gerçekleştirmesi için elverişli bir alan sağlamaktadır.⁵⁸ Birlik,
Orta Asya coğrafyasında kendisi gibi stratejik çıkarlarını gerçekleştirmeye
çalışan diğer büyük güçlerle etkili bir şekilde politik iletişim sağlamaktadır.⁵⁹
Bu strateji çerçevesinde hiçbir aktör değerlendirme dışı bırakılmamaktadır.
Ayrıca aktörün Orta Asya politikası icrasında uluslararası örgütler de göz
ardı edilmemektedir. Birleşmiş Milletler, NATO ve AGİT gibi uluslararası

54 Henrik Larsen, "The EU: A Global Military Actor?," *Cooperation and Conflict* 37, No. 3, 2002: s. 286.

55 Jos Boonstra, "The European Union's Central Asia Strategy," *IL Politico*, No. 3, 2016: s. 120-121; Esra Hatipoğlu, "Avrupa Birliği-Orta Asya İlişkilerinde Yeni Bir Stratejiye Doğru (mu?)," *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları* 3, No. 5, 2008: s. 22; Georgiy Voloshin, *The European Union's Normative Power in Central Asia: Promoting Values and Defending Interests*, New York: Palgrave Macmillan, 2014, s. 42.

56 Voloshin, *The European Union's Normative Power in Central Asia: Promoting Values and Defending Interests*, s. 16.

57 Stefan Meister, "Russia and the EU in Central Asia—Geopolitics or Partnership?," *Geopolitics, History, and International Relations* 1, No. 1, 2009: s. 164-170.

58 Luba von Hauff, "Towards A New Quality of Cooperation? The EU, China, and Central Asian Security in A Multipolar aAge," *Asia Europe Journal* 17, 2019: s. 207-208.

59 Kamen Velichkov, "EU Policy in Central Asia," *Politeja* 4, No. 73, 2021: s. 48-49.

gazi

Akademik
Bakış

89

Cilt 18
Sayı 35
Kış 2024

örgütler vasıtasıyla da bölgede etkili politikalar izlenmektedir.⁶⁰

Avrupa Birliği'nin Orta Asya ilişkilerinde istikrar ve güvenlik çok önemlidir. Ukrayna-Rusya Savaşı ve küresel pandemi gibi nedenlerden dolayı daralan Birlik ekonomisinin olumsuz sonuçları Orta Asya bölgesiyle etkileşimine de yansımıştır.⁶¹ Karşılıklı ilişkilerdeki istikrar ve güvenlik beklentisi yakın zamanda çift yönlü bir hale gelmiştir. Dolayısıyla Avrupa Birliği ve Orta Asya aktörleri arasında güvenlik önemli bir konudur. 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından Birliğin Orta Asya ile ilişkilerinde ekonomi, enerji ve bölgesel güvenliğin yanında yeni konularda önem kazanmıştır. Bu bağlamda terörle mücadele, siber güvenlik ve organize suçlarla mücadele de yeni dönemde ikili ilişkilerin önemli konuları olmuştur.⁶² Avrupa Birliği Orta Asya Türk Devletlerine hudut yönetimi (BOMCA) kapsamında beş milyon Avroluk destek sağlamıştır.⁶³ Aktör ve Orta Asya devletleri arasında politik, ekonomik, güvenlik ve enerji alanlarında iş birliği açısından 2008 yılında düzenlenen Avrupa Birliği - Orta Asya Forumu önemli bir dönüm noktasıdır. İkili ilişkilerin geliştirilmesi, terörle ve uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadele edilmesi, enerji konusunda karşılıklı çıkarların gerçekleştirilmesi ve iletişim kanallarının sürekli açık tutulması konusunda fikir birliğine varılmıştır. Ortak iradenin sürmesi konusundaki kararlılık da vurgulanmıştır.⁶⁴ 2016 ve 2019 yıllarındaki Birlik Strateji Belgelerinde karşılıklı ilişkilerin sürdürülebilirliğine dair kararlılık gösterilmiştir.

Avrupa Birliği ve Orta Asya Devletleri arasında başlayan ikili ilişkilerin 30. yıldönümünde 2022 yılında Kazakistan'da toplantı düzenlenmiştir. Toplantıda 2019 yılı haziran ayındaki mutabakata⁶⁵ değinilerek karşılıklı köprülerin kurulması ve ilişkilerin güçlendirilmesine vurgu yapılmıştır. Karşılıklı ilişkilerde aşama kaydetme potansiyelinin olduğu ve bu bağlamda terörle mücadele, insan kaçakçılığı, siber güvenlik ve çevresel sorunlara yönelik diyalogun geliştirilmesi kararlaştırılmıştır.

Orta Asya Devlet Başkanları ve Avrupa Birliği Konsey Başkanı 2 Haziran 2023 tarihindeki toplantıda bir araya gelmiştir. Toplantıda Orta Asya devletleri ile Avrupa Birliği arasındaki ikili ilişkiler değerlendirilerek uluslararası olaylar hakkında istişarede bulunulmuştur. Aktör ile Orta Asya devletleri arasındaki görüşmelerde (AB – Orta Asya Ekonomik Forumu, Sivil Toplum

60 Enayatollah Yazdani, "The European Union and Central Asia," *International Studies* 45, No. 3, 2008: s. 253-254.

61 Indira Chand, "Avrupa ve Orta Asya Bölgesinde Ekonomik Faaliyet İyileşiyor Ancak Büyüme Halen Pandemi Öncesi Seviyelerin Gerisinde," Dünya Bankası, 2023, <https://www.worldbank.org/tr/news/press-release/2023/10/05/economic-activity-in-europe-and-central-asia-improves-but-growth-lags-pre-pandemic-levels>, Erişim Tarihi: 09.01.2024.

62 Kirchner, Christiansen, ve Tan, "The European Union's Security Relations with Asian Partners," s. 10.

63 Gross, *Recalibrating EU-Central Asia Relations*, s. 4.

64 Birdişli, *Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik*, s. 302-303.

65 Vasa, "The European Union Strategy on Central Asia: Out of Game?," s. 120.

Forumu, AB-Orta Asya Çevre ve Su Kaynakları Yüksek Düzeyli Konferansı, AB – Orta Asya İlişkileri Konferansı ve AB-Orta Asya Bakanlar Toplantısı) alınan kararlara uyulmasına dair vurgu yapılmıştır. İstikrar ve güvenliğin karşılıklı ilişkilerdeki önemine dikkat çekilirken gelecekte izlenecek ortak politikalara dair yol haritasında Avrupa Birliği Konsey Başkanından çeşitli sorumlulukları üstlenmesi istenmiştir. Bu bağlamda karşılıklı sosyal ve ekonomik kalkınmanın güçlendirilmesi için ticaret ve yatırım ilişkilerinin genişletilmesi, çevresel sorunlara dair daha etkili politikaların izlenmesi, kültür ve turizm alanlarındaki etkileşimin artırılması konularında mutabık kalınmıştır.⁶⁶ Avrupa Birliği Konsey Başkanı Charles Michel yaptığı resmi duyuruda toplantının Avrupa Birliği-Orta Asya İş Birliği ile bölgesel konular ve uluslararası sorunlar çerçevesinde geliştiğini belirtmiştir. Michel, ortaklık çalışmalarının karşılıklı güven çerçevesinde öngörülebilir olarak devam ettiğini, Orta Asya'daki toplam yatırımın %40'ından fazlasının Birlik tarafından yapıldığını, Orta Asya'da Sürdürülebilir Enerji Bağlantısına AB Desteği (SECCA) adlı yeni bir programın hayata geçirildiğini duyurmuştur.⁶⁷

Orta Asya Türk Devletleri açısından 2023 yılı çok önemli bir yere sahiptir. Bağımsızlıklarının ardından sürekli güç kapasitelerini arttıran Türk Devletleri büyük güçlerin daha fazla dikkatini çekmiştir.⁶⁸ Geçmişten gelen yoğun çabalar karşılık bulmuş ve bu sayede küresel seviyede çok önemli aktörlerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda Türk Devletler Teşkilatının toplantıları daha fazla dikkat çekmiştir. Ayrıca Avrupa Birliği, Çin (C+C5) ve ABD (C5+1) ile gerçekleştirilen toplantılar Orta Asya Türk Devletlerinin ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Bu çerçevede Avrupa Birliği'nin Küresel Geçit projesi diğer büyük güçlere karşı bölgeye dair yeni ve özgün bir girişimdir.⁶⁹ Yeni girişim ile enerji, lojistik, altyapı desteği, dijital dönüşüm ve ulaşım gibi önemli konularda büyük bir adım atılmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönem ile 2023 yılı arasında uluslararası politikada büyük güç değişimleri yaşanmıştır. Bu değişimler doğal olarak Avrupa Birliği'nin bölgesel ve küresel stratejilerini de etkilemiştir. Bu bakış açısından hareketle gelecek zaman sürecinde Avrupa Birliği'nin Türk Devletler Teşkilatına yönelik olarak

- 66 Avrupa Birliği Konseyi, "Joint Press Communiqué by Heads of State of Central Asia and the President of the European Council," Avrupa Birliği Konseyi, 2023, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/06/02/press-communicue-by-heads-of-state-of-central-asia-and-the-president-of-the-european-council/>, Erişim Tarihi: 09.01.2024.
- 67 Avrupa Birliği Konseyi, "Remarks by President Charles Michel after the Central Asia Leaders' Meeting," Avrupa Birliği Konseyi, 2023, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/06/02/remarks-by-president-charles-michel-after-the-central-asia-leaders-meeting/>, Erişim Tarihi: 09.01.2024.
- 68 Eurasian Research Institute, "Asya Avrupa No:82," Ahmet Yesevi Üniversitesi, 2023, <https://www.eurasian-research.org/publication/asya-avrupa-no-82/?lang=tr>, Erişim Tarihi: 30.01.2024.
- 69 Avrupa Komisyonu, "Global Gateway in the Middle East, Asia and the Pacific," Avrupa Komisyonu, 2023, https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies/global-gateway/initiatives-region/initiatives-middle-east-asia-and-pacific_en, Erişim Tarihi: 24.06.2024.

Gaz

daha yakın politikalar izleyeceği ve bu bağlamda iş birliğini güçlendireceği değerlendirilmektedir.

Sonuç

Avrupa Birliği ve Orta Asya bölgesindeki devletlerin ikili ilişkilerinde Soğuk Savaşın bitişi önemli bir dönüm noktasıdır. Avrupa Birliği yeni düzene uygun olarak süreklilik içeren düzenlemelere başlamıştır. Orta Asya coğrafyasının bağımsızlıklarını ilan etmiş aktörleri ise istikrarlı ve güvenli bir şekilde varlıklarını sürdürmeye başlamıştır. Bu yeni düzen doğal olarak bütün aktörleri etkilemiştir. Avrupa Birliği'nin Orta Asya bölgesine dair ilk politikaları bu bölgede yer alan yeni devletlere teknik destek sağlamak olmuştur. Özellikle Birlik değerleri üzerinden yumuşak güç unsurlarıyla izlenen politikalar daha yapıcı bir karşılık bulmuştur. Aynı anda diğer büyük güçlerinde bölgedeki politikaları ikili ilişkilerde dikkate alınması gereken çok çeşitli faktörlerin olduğunu göstermiştir. Rusya'nın bölgedeki etkisi diğer aktörlerden daha önceliklidir. Çin ise yeni düzende çok daha etkin bir güç olmak için Orta Asya'ya yönelik daha yakın politikalar izlemiştir. Soğuk Savaşın ardından küresel seviyede hegemon güç olan ABD'nin de bölge üzerinde izlediği politikalarını daha sıkı bir şekilde icra ettiği ve bu sayede alan hakimiyetini rakip güçlere bırakmak istemediği gözlenmiştir.

Avrupa Birliği'nin Orta Asya bölgesindeki aktörlerle ilişkileri zaman ve olay bazında değişiklikler göstermiştir. 1990'lı yılların başında Irak Savaşı, Balkanlar'da Yugoslavya'nın dağılması gibi önemli olaylara verilen reaksiyonlar doğal olarak Avrupa Birliği - Orta Asya ilişkilerini de etkilemiştir. Bu dönemde yeni dünya düzenine uygun olarak aktör bir taraftan kendi bütünleşme sürecine ivme kazandırırken diğer taraftan da Orta Asya'da yeni kurulan devletlere kendi sahip olduğu değerleri ölçüsünde teknik destek sağlamaya yönelmiştir. Yeni bin yılın başlangıcında 11 Eylül 2001 saldırıları ise ilişkileri köklü bir şekilde değiştirmiştir. Birliğin değerleri ölçüsünde izlenen ikili ilişkiler uluslararası güvenlik ve terörle mücadele kapsamında sürdürülmüştür. Dolayısıyla Orta Asya bölgesindeki aktörlerle ilişkilerde terörle mücadelenin beklenen seviyede yerine getirilmesi sağlanan yardımlar için ön koşul olmaya başlamıştır.

Avrupa Birliği'nin Orta Asya ile ilişkileri Soğuk Savaş sonrasında bölgedeki devletlerin bağımsızlığını ilan etmesiyle beraber yeni bir boyut kazanmıştır. Diğer büyük güçlerin de Orta Asya coğrafyasındaki önemli çıkarları Avrupa Birliği bağlamında mücadelenin zorluk derecesini artırmıştır. Aktörün bölgedeki en önemli politik hamlesi 2007 yılındaki Avrupa Birliği - Orta Asya Yeni Ortaklık Strateji belgesiyle gerçekleştirilmiştir. Bu politika 2016 ve 2019 yıllarındaki Stratejik Plan Belgeleriyle de sürdürülmüştür. Yakın zaman odağında 2022 ve 2023 yılında yapılan üst düzey görüşmelerde ise karşılıklı ilişkiler güçlendirilmiştir. Avrupa Birliği hem bölgesel bazda hem

de bölgedeki devletlerle olan ikili ilişkilerini geliştirmiştir. Birliğin değerleri vasıtasıyla yürüttüğü ikili ilişkiler yumuşak güç unsuru sayesinde yapıcı bir yaklaşım olarak değerlendirilmiştir. Avrupa Birliği'nin Orta Asya stratejisi bölgenin istikrarlı ve güvenli olmasına, ekonomik olarak gelişmesine ve bu durum vasıtasıyla karşılıklı etkileşimin güçlendirilmesine ve son olarak da kurumsal çıkar temelini oluşturan enerjinin güvenli bir şekilde Avrupa Birliği coğrafyasına ulaştırılmasına dayanmıştır. Gelecekte uluslararası olaylar çerçevesinde değişen güç mücadelelerine rağmen sürekli aşama kaydeden ve bu sayede kararlılıkla güçlenen Avrupa Birliği – Orta Asya ilişkilerinin başarıya ulaşacağı değerlendirilmektedir.

Kaynaklar

AHRENS, Joachim, Herman W. Hoen. "The Emergence of State Capitalism in Central Asia: The Absence of Normative Power Europe." *Democracy Promotion and the Normative Power Europe Framework*, Marek Neuman (ed.), p. 81-98. Cham, Switzerland: Springer, 2019.

AYDIN, Tuğba. "Güvenlik ve Demokrasi Bağlamında Orta Asya ve Avrupa Birliği İlişkileri." *21. Yüzyılda Avrupa*, Ramazan İzol, Senem Atvur ve Tolga Öztürk (eds.). s. 379-394. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016.

BAKANLIĞI, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri. «Avrupa Kafkasya Asya Ulaştırma Koridoru (Traceca).» 2022, <https://www.mfa.gov.tr/avrupa-kafkasya-asya-ulastirma-koridoru.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 08.01.2024.

BAKANLIĞI, Türkiye Cumhuriyeti Ulaştırma ve Altyapı. «Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru.» 2023, <https://traceca.uab.gov.tr/ab-tacis-traceca>, Erişim Tarihi: 08.01.2024.

BARTON, Benjamin. (2021). The Belt-and-Road Initiative as a Paradigm Change for European Union-China Security Cooperation? The Case of Central Asia. *Asia Europe Journal*, 19, p. 391-409.

BIRDİŞLİ, Fikret. *Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019.

BOHR, Annette. (2004). Regionalism in Central Asia: New Geopolitics, Old Regional Order. *International Affairs*, 80, No. 3, p. 485-502.

BOONSTRA, Jos. (2016). The European Union's Central Asia Strategy. *IL Politico*, No. 3, p.120-135.

CHAND, Indira. "Avrupa ve Orta Asya Bölgesinde Ekonomik Faaliyet İyileşiyor Ancak Büyüme Halen Pandemi Öncesi Seviyelerin Gerisinde." Dünya Bankası, 2023, <https://www.worldbank.org/tr/news/press-release/2023/10/05/economic-activity-in-europe-and-central-asia-improves-but-growth-lags-pre-pandemic-levels>, Erişim Tarihi: 09.01.2024.

CIAGLIA, Sarah. (2015). The European Union in 2014: A Review. *Zeitschrift für Staats-und Europawissenschaften (ZSE)/Journal for Comparative Government and European Policy*, 13, No. 1, p. 152-176.

ÇAYHAN, Esra. (2003). The European Union's Central Asia Strategy. *Bilig*, No:26, p. 11-43.

EDER, Thomas. (2018). *China's March West: Emergence in Central Asia and Afghanistan*. Federal Academy for Security Policy, p. 5.

EMİR, Mehmet. "Avrupa ve Düzensiz Göç." Chap. 4 *Avrupa 2023 Siyaset, Güvenlik, Göç, Terör ve Dış İlişkiler*, Cengiz Dinç (ed.), s. 55-75. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2023.

EMİR, Mehmet. *Avrupa Birliği'nin Gelişen Libya Politikası: Göç ve Güvenlik*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2023. s. 321.

giz

Akademik
Bakış

93

Cilt 18
Sayı 35
Kış 2024

ERDOĞAN, M. Murat. (2011). *Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikaları*. Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Ankara: SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık Ltd. Şti., s. 72.

FRENZ, Alexander. "The European Commission's Tacis Programme 1991 – 2006." Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı, 2007, <https://www.osce.org/files/f/documents/2/1/34459.pdf>, Erişim Tarihi: 08.01.2024.

GROSS, Eva. (2015). *Recalibrating EU-Central Asia Relations*. European Union Institute for Security Studies (EUISS) s. 5.

GUPTA, Alex. (2014). *Central Asia: Five Key Issues*. American Security Project 10.

HATİPOĞLU, Esra. (2008). Avrupa Birliği-Orta Asya İlişkilerinde Yeni Bir Stratejiye Doğru (Mu?). *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları*, 3, No. 5, s. 1-25.

HERRERO, Alicia Garcia, Jianwei Xu. (2017). China's Belt and Road Initiative: Can Europe Expect Trade Gains? *China & World Economy*, 25, No. 6, p. 84-99.

HOFFMANN, Katharina. (2010). The EU in Central Asia: Successful Good Governance Promotion? *Third World Quarterly*, 31, No. 1, p. 87-103.

HONGZHOU, Zhang. (2015). *External Power Presence in Central Asia*. S. Rajaratnam School of International Studies. p. 7-9.

INOGATE.org. "Milestones." 2023, <http://www.inogate.org/milestones?lang=en>, Erişim Tarihi: 08.01.2024.

INSTITUTE, Eurasian Research. "Asya Avrupa No:82." Ahmet Yesevi Üniversitesi, 2023, <https://www.eurasian-research.org/publication/asya-avrupa-no-82/?lang=tr>, Erişim Tarihi: 30.01.2024.

KAVALSKI, Emilian. (2007). Whom to Follow? Central Asia between the EU and China. *China Report*, 43, No. 1, p. 43-55.

KHANNA, Parag. *Yeni Dünya Düzeni Yeni Yükselen Güçler 21. Yüzyılda Dünyayı Nasıl Belirliyor?* İstanbul: Pegasus Yayınları, 2011. s. 464.

KIRCHNER, Emil, Thomas Christiansen, See Seng Tan. "The European Union's Security Relations with Asian Partners." *The European Union's Security Relations with Asian Partners*, Emil Kirchner, Thomas Christiansen ve See Seng Tan (eds.). p. 3-28. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan, 2021.

KOMİSYONU, Avrupa. "Global Gateway in the Middle East, Asia and the Pacific." Avrupa Komisyonu, 2023, https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies/global-gateway/initiatives-region/initiatives-middle-east-asia-and-pacific_en, Erişim Tarihi: 24.06.2024.

KOMİSYONU, Avrupa Birliği. "What Is Tacis?", 1995, <https://cordis.europa.eu/article/id/4390-what-is-tacis>, Erişim Tarihi: 08.01.2024.

KOMİSYONU, Avrupa Birliği. (2006). *A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy*. p. 20. https://europa.eu/documents/comm/green_papers/pdf/com2006_105_en.pdf.

KOMİSYONU, Avrupa Birliği. (2019). *The Eu and Central Asia: New Opportunities for a Stronger Partnership*. Avrupa Birliği, p. 16. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/joint_communication_-_the_eu_and_central_asia_-_new_opportunities_for_a_stronger_partnership.pdf.

KONSEYİ, Avrupa Birliği. (2007). *The EU and Central Asia: Strategy for a New Partnership*. p.20. <https://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2010113%202007%20INIT>.

KONSEYİ, Avrupa Birliği. (2016). *A Global Strategy for the European Union's Foreign and*

Security Policy. Brüksel: Avrupa Birliği Konseyi, p. 56. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_implementation_plan_st14392.en16_o.pdf.

KONSEYİ, Avrupa Birliği. "Joint Press Communiqué by Heads of State of Central Asia and the President of the European Council." Avrupa Birliği Konseyi, 2023, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/06/02/press-communication-by-heads-of-state-of-central-asia-and-the-president-of-the-european-council/>, Erişim Tarihi: 09.01.2024.

KONSEYİ, Avrupa Birliği. "Remarks by President Charles Michel after the Central Asia Leaders' Meeting." Avrupa Birliği Konseyi, 2023, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/06/02/remarks-by-president-charles-michel-after-the-central-asia-leaders-meeting/>, Erişim Tarihi: 09.01.2024.

LARSEN, Henrik. (2002). The EU: A Global Military Actor? *Cooperation and Conflict*, 37, No. 3, p. 283-302.

MARSHALL, Tim. *Coğrafya Mahkumları*. İstanbul: Epsilon Yayınevi Ticaret ve Sanayi A.ř., 2018.

MEISTER, Stefan. (2009). Russia and the EU in Central Asia—Geopolitics or Partnership? *Geopolitics, History, and International Relations*, 1, No. 1, p. 164-170.

MURATBEKOVA, Albina. "Central Asia's Foreign Policy in 2022: Highlights." Eurasian Research Institute, 2022, <https://www.eurasian-research.org/publication/central-asias-foreign-policy-in-2022-highlights/>, Erişim Tarihi: 23.06.2024.

PARLAMENTOSU, Avrupa. (2019). *AB-Türkmenistan Ortaklık ve İş Birliği Anlaşması*. p. 5. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0146_EN.pdf.

PEYROUSE, Sébastien, Jos Boonstra, Marlène Laruelle. (2012). *Security and Development Approaches to Central Asia: The EU Compared to China and Russia*. p. 1-23. https://www.files.ethz.ch/isn/143266/WP11_Security_development_approaches_Central_Asia.pdf.

STRONSKI, Paul, Nicole Ng. (2018). *Central Asia*. Carnegie Endowment for International Peace, p. 9-17.

TRACECA.org. "Traceca History." 2022, <https://traceca-org.org/en/about-traceca/history-of-traceca/>, Erişim Tarihi: 08.01.2024.

VASA, László. (2020). The European Union Strategy on Central Asia: Out of Game? *Romanian Journal of European Affairs*, 20, No. 2, p. 120-130.

VELICHKOV, Kamen. (2021). EU Policy in Central Asia. *Politeja*, 4, No. 73, p. 29-52.

VOLOSHIN, Georgiy. *The European Union's Normative Power in Central Asia: Promoting Values and Defending Interests*. New York: Palgrave Macmillan, 2014. p. 96.

VON HAUFF, Luba. (2019). Towards a New Quality of Cooperation? The EU, China, and Central Asian Security in a Multipolar Age. *Asia Europe Journal*, 17, p. 195-210.

YAZAR, Yusuf. (2011). *Enerji Bağlamında Türkiye ve Orta Asya Ülkeleri*. Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Ankara: SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık Ltd. şti, s. 71.

YAZDANI, Enayatollah. (2008). The European Union and Central Asia. *International Studies*, 45, No. 3, 247-255.

giz

Akademik
Bakış

95

Cilt 18
Sayı 35
Kış 2024

Extended Abstract

The end of the Cold War is very important for both the European Union and the Central Asian Turkic States. In the new world order, the European Union and the actors in the Central Asian region have undergone major changes. For the European Union, continuous arrangements have been made to adapt to the new order. On the other hand, the Central Asian Turkic States have tried to strengthen their sovereign state structures in a stable and secure manner. The post-Cold War order naturally affected the whole world. The first contact of the actors in Central Asia with the European Union was realized through technical assistance. The European Union's soft power and influence on the region gave a positive impression. However, other great powers besides the European Union have also had strategies in the region. Therefore, many different consequences of the strategies to be followed had to be taken into account. Historically, Russia has been the most influential actor in the region. Central Asia is also a very important strategic area for China, which is a rising economic power. For the United States, the post-Cold War global power, close relations with the Central Asian Turkic States have been developed both to dominate the region and as a preventive approach towards other great powers.

Economic and security policy relations between the European Union and the Central Asian Turkic States have varied. After the end of the Cold War, the integration process constituted a major agenda for the Union, which was concerned with issues such as the unification of the two Germanies and the disintegration of Yugoslavia on the European continent. In the meantime, relations with the actors in the Central Asian region were maintained and technical support was provided. The September 11, 2001 attacks in the United States led to changes in global policies and affected EU-Central Asia relations. This date marked a turning point. While the values of the European Union were put forward as the priority policies, some flexibility was seen in this approach. In addition, instead of the EU's economic and development-oriented approach, a new security-based policy towards the Central Asian geography was preferred. Security criteria were expected to be met for economic and technical support to the Central Asian Turkic States. In this new process, the European Union has also changed its global relations on the basis of security by pursuing a closer policy with its ally, the United States. Therefore, this approach has led to an understandable change in the perspective towards the Union, which tries to be effective with its soft power. There has been no negative change in bilateral relations.

The European Union's economic and security-based approach to the Central Asian region has continued uninterrupted since the end of the Cold War. The economic relations that started with the TACIS program have been perceived positively. In addition, the interest of other actors in the region has also been taken into account in the Union's policies. Signed in 2007, the European Union-Central Asia New Partnership Strategy Paper is the most favorable political step in terms of the importance attached to the region. Since then, relations have been further strengthened in 2022 and 2023. For the European Union, the stability and security of the Central Asian geography is very important in bilateral relations. In this way, both keeping bilateral relations strong and achieving economic and security-based goals are strategic moves expected to achieve success in the future.